

outlined, and also similar and different approaches concerning axiological problems have been determined.

Keywords: *axiology, axiological knowledge, axiological education, axio pedagogics.*

ПелехЛ.Р. – кандидат педагогічних наук, доцент Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука (м. Рівне, Україна)

Рецензент – член-кореспондент НАПН України, доктор педагогічних наук професор Г.П. Шевченко

УДК 378.1 : 37.017.4

УНІВЕРСИТЕТСЬКА АВТОНОМІЯ ТА АКАДЕМІЧНА СВОБОДА – СКЛАДОВА ЦІННОСТЕЙ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

С.Ф. Рашидов

У статті розкривається зміст понять «університетська автономія» і «академічна свобода» як цінностей громадянського суспільства. Стаття є спробою визначити залежність рівня автономії академічної свободи університетів з їхньою продуктивністю і значущість цих цінностей громадянського суспільства вищої школи.

Ключові слова: *академічна свобода, академічна відповідальність, Болонський процес, громадянське суспільство, університетська автономія.*

Освіта є найважливішим чинником формування нової якості суспільства, економіки й людини. Освіта, відповідно до преамбули

Закону України «Про освіту», є основою інтелектуального, культурного, духовного й соціально-економічного розвитку суспільства й держави [1].

Роль освіти на сучасному етапі розвитку нашої держави визначається завданнями інтеграції України в європейський і світовий економічний, політичний і освітній простір, послідовним переходом до демократичної й правової держави, ринкової економіки, необхідністю виходу з кризи і подолання відставання країни від світових тенденцій економічного й соціального розвитку.

Якість сучасного суспільства безпосередньо пов'язана з якістю освіти. А якість освіти у свою чергу багато в чому визначається рівнем університетської автономії і станом академічних свобод в установах вищої освіти. Розширення університетської автономії й академічної свободи важливе і для подальшого становлення громадянського суспільства, процес створення якого в нашій країні йде дуже повільно.

Американський філософ і педагог, один з провідних представників прагматизму Джон Дьюї вважав, що «академічна свобода тісно пов'язана з тим, яку роль відіграють майбутні громадяни країни у формуванні нашої економічної і політичної долі. Соціальне значення академічної свободи полягає у тому факті, – пише філософ, – що без свободи дослідження і свободи викладачів і учнів у вивченні діючих сил суспільства й можливих засобів управління ними не можна виробити у молоді звички до продуманої дії, необхідної для благополучного розвитку суспільства» [2, с. 212]. На думку американського вченого, університетська автономія і академічна свобода – це безумовні цінності громадянського суспільства.

Як відмічено в міжнародних і регіональних документах, академічна свобода і університетська автономія мають бути фундаментальною якістю демократичного суспільства. (ПАРЕ виступила навіть з пропозицією до Комітету Міністрів висунути як умову членства в Раді Європи визнання країною-кандидатом у законодавчому порядку академічної свободи й університетської автономії).

Проблеми університетської автономії й академічної свободи є об'єктами дослідження не лише зарубіжних і вітчизняних учених [3]. Низка міжнародних і європейських документів детально розкривають зміст цих понять [4]. Вони також знайшли віддзеркалення і в національному законодавстві [1].

Стаття є спробою визначити залежність рівня автономії академічної свободи університетів з їхньою продуктивністю і значущістю цих цінностей громадянського суспільства вищої школи.

Метою статті, перш за все, є визначення змісту понять «університетська автономія» і «академічна свобода» як цінностей громадянського суспільства і установ вищої освіти.

Традиції університетської автономії й академічної свободи сформувалися ще в XI-XII ст. у Болонському університеті. Ці традиції в подальшому стали засадою європейського простору вищої освіти, в основі якої «лежать інституційна автономія, академічна свобода, однакові можливості і демократичні принципи» [5].

У Великій хартії університетів (1988 р.) відбиті надзвичайно важливі положення, пов'язані з академічною свободою й університетською автономією: «Університет є автономним інститутом. Щоб відповідати вимогам сучасного світу, у своїй викладацькій і дослідницькій діяльності університет має бути морально й інтелектуально незалежний від політичної й економічної влади. Свобода досліджень, вчення і викладання є основоположним принципом університетського життя» [9, с. 7].

Відповідно до Великої хартії право на академічну свободу й університетську автономію включають нижченаведені принципи: академічна свобода у проведенні досліджень й організації навчального процесу має гарантувати свободу вираження дій, свободу поширення інформації, необмежену свободу пошуку при проведенні досліджень, а також знань і істини; інституційна автономія університетів має стати проявом незалежної прихильності до традиційної соціокультурної місії університетів, що виявляється у політиці інтелектуального розвитку, належного і кваліфікованого управління.

У Лісабонській «Конвенції про визнання кваліфікацій вищої освіти в європейському регіоні» (1997 р.) принцип автономії університетів підтверджений у преамбулі, де сказано, що держави-учасники приймають цю Конвенцію «...надбаючи величезне значення принципу інституційної автономії й усвідомлюючи необхідність стверджувати і захищати даний принцип» [6, с. 64].

У Болонській декларації «Зона європейської вищої освіти» (1999) підкреслюється, що автономія університетів і академічна свобода забезпечують адаптацію системи вищої освіти і наукових досліджень до

потреб, запитів суспільства і необхідності розвитку наукових знань. У цьому документі міністри освіти європейських країн узяли на себе зобов'язання досягти цілей Болонського процесу, зберігаючи пошану до всіляких культур, мов, національних систем освіти й університетської автономії.

Згідно із Саламанкською конвенцією «Формування європейського простору вищої освіти» (2001 р.) університетська автономія *передбачає «бути спроможними формувати свої стратегічні цілі, визначати першочергові завдання в освіті та дослідженнях; відповідно спрямовувати свої ресурси, складати програми навчання та формулювати свої критерії підбору викладацького складу та прийому студентів»*[6, с. 97].

Найбільш детальний зміст принципів університетської автономії і академічної свободи надано в документі ЮНЕСКО під назвою «Рекомендація про статус викладацьких кадрів вищих навчальних закладів» (1997 р.).

Під університетською автономією тут мається на увазі «така міра самоврядування, яка необхідна установам вищої освіти для ефективного ухвалення рішень відносно своєї навчальної роботи, норм, управління і відповідної діяльності, і яка сумісна з державними системами підзвітності, особливо в тому, що стосується державного фінансування, а також з повагою до академічної свободи і прав людини» [7]. Слід зауважити, що Рекомендація ЮНЕСКО застерігає університети від використання ними автономії як привід для обмеження прав викладацьких кадрів установ вищої освіти.

Автономія є інституційною формою і умовою академічної свободи.

Академічна свобода – це право «на не обмежене жодною встановленою доктриною права на свободу викладання і обговорення, свободу проведення досліджень, їхніх результатів, вільне висловлення власних думок відносно до установи або системи, в яких вони працюють, свободу від інституційної цензури і свободу участі в професійних або академічних органах» [7].

Викладацькі кадри установ вищої освіти повинні мати можливість отримувати інформацію (що не є предметом цензури) з різних джерел, необхідну для викладацької або наукової діяльності. При цьому дотримання викладацькими кадрами установ вищих закладів своїх прав

передбачає певні обов'язки і відповідальність: обов'язок поважати академічну свободу інших членів академічного співтовариства; забезпечувати чесне обговорення протилежних думок; обов'язок вченого у проведенні дослідницької діяльності на основі сумлінного пошуку істини [7].

Академічна свобода включає в себе право студентів обирати напрямок навчання з курсів, що їм пропонуються. Елементи академічної свободи проникають і до українських установ вищої освіти. З цього навчального року студентам в українських ВНЗ надано право обирати з циклу гуманітарних і соціально-економічних дисциплін, що запропоновані вищим навчальним закладом. Обов'язковими при цьому залишаються: українська мова, історія України, історія української культури, іноземна мова і філософія [8].

У той же час концепція університетської автономії і академічної свободи міжнародними і регіональними документами доповнена концепцією відповідальності.

Документи Болонського процесу визначають університети як автономні і відповідальні освітні й соціальні об'єкти і закликають до побудови європейського простору вищої освіти «на європейських традиціях відповідальності перед суспільством» [6, с. 97].

Відповідальність університетів перед суспільством і підзвітність йому за виконання власної місії мають розглядатися як зворотна сторона інституційної автономії і академічних свобод.

Відповідальність, відвертість, прозорість і гарантії якості є умовами надання університетам академічної свободи й інституційної автономії, «проте така автономія має супроводитися чіткою і транспарентною підзвітністю уряду, студентському парламентаму і суспільству в цілому» [7].

Згідно з «Бухарестською декларацією етичних цінностей і принципів вищої освіти в Європі» відповідальність перед суспільством означає „послідовно діяти на благо суспільства” [9].

Поширеною серед істориків освіти є точка зору, згідно з якою в європейській історії університетська автономія була умовою виникнення різних варіантів культур і цивілізацій. При цьому «історія підтверджує, що порушення академічної свободи і університетської автономії завжди призводить до інтелектуальної деградації і в результаті до соціальної й економічної стагнації» [10].

Учені з Гарварду виявили зв'язок рівня автономії університетів з їхнього продуктивністю. Для визначення індексу автономії ними було проведено опитування в 71 університеті США і Європи за рядом параметрів: міри свободи університету у визначенні змісту навчальної програми; втручання держави у питання зарплати і найму; наявності або відсутності у ВНЗ власних механізмів відбору студентів; затвердження бюджету університетом або урядом; долі грантового фінансування тощо.

Кореляція ступеня автономності й стану європейських університетів в Шанхайському рейтингу виявилася очевидною. Світові рейтинги університетів дають картину домінуючої переваги США, Великобританії і Канади. Учені з Гарвардського університету пояснюють це тим, що автономія освітньої системи в англосакських країнах явно вища, ніж у всіх останніх. Наприклад, якщо у Великобританії лише 13% ВНЗ мають затверджувати в уряді свої бюджети, то у Франції і Германії це здійснюють всі ВНЗ без винятку.

Найбільш ефективним інструментом науково-технічної політики, – роблять висновок дослідники з Гарварду, – є забезпечення свободи університетів і стимулювання конкуренції [11]. Рівень автономії українських університетів незрівнянний з американським і європейським. Можливо тому жоден український ВНЗ не знайшов собі місця серед 500 кращих університетів світу в Шанхайському академічному рейтингу університетів.

Зазначимо декілька слів про університетську автономію й академічну свободу в нашій країні.

Закон України «Про освіту» містить статтю 46 «Автономія вищого навчального закладу», відповідно до якої автономія може бути надана вищому навчальному закладу і передбачає право установи на: визначення змісту освіти; планів прийому студентів, аспірантів, докторантів; встановлення і надання вчених звань вищого навчального закладу і деякі інші повноваження [1].

Постановою Кабінету Міністрів України (за ініціативою МОН) статус самоврядувальних дослідницьких вищих навчальних закладів з кінця липня 2009 р.: Києво-Могилянська академія, Національний університет «Острозька академія», Національна юридична академія імені Ярослава Мудрого, Львівський національний університет імені Івана Франка і Київський національний університет імені Тараса Шевченка.

Наприклад, постанова Київського національного університету імені Тараса Шевченка передбачає: підвищення зарплат викладачам і стипендій, стажування 200 науково-педагогічних кадрів і 1000 студентів за кордоном, будівництво житлового будинку для співробітників і гуртожитків для студентів тощо. Увесь зміст постанови має віддалене відношення до принципів університетської автономії, прописаних в європейських документах освіти, за винятком двох пунктів: встановлювати нормативи співвідношення чисельності студентів з розрахунку одну штатну посаду науково-педагогічного працівника і право приймати остаточне рішення про надання вчених звань, присудження наукових ступенів з видачею атестатів і дипломів державного зразка. При цьому для реалізації останнього пункту необхідно прийняти спеціальні законодавчі акти [12].

Розвиток і продуктивність вищої освіти, наукової і дослідницької діяльності багато в чому залежить не лише від кваліфікації і досвіду викладацьких кадрів установ вищої освіти, але і від міри академічної свободи, інституційної автономії і відповідальності університетів перед суспільством.

Як свідчать результати досліджень, проведених у низці університетів США і Європи, місія вищої освіти – задовольняти потреби сучасного суспільства і людини – може виконуватися найуспішніше, коли університети в моральному й інтелектуальному плані не залежать від будь-яких політичних, ідеологічних чи економічних чинників.

Академічна свобода як сукупність прав і свобод дослідників, студентів і викладачів поряд з інституційною автономією університетів потребують додаткового підтвердження відповідно до сучасних умов. Ці принципи мають бути закріплені в законодавчому порядку, як це зроблено в деяких країнах.

Література

1. Закон України «Про освіту» / Відомості Верховної Ради. - 1991. – N 34, ст.451.
2. Дьюи Д. Реконструкція в філософії. Проблеми человека / Пер. с англ., послеслов. и примеч. Л. Е. Павловой. – М. : Республика, 2003. – 494 с.
3. Див: Академическая свобода. Разъяснение понятия [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.galaktionov.maillist.ru/acadfree.html>.
4. Зеленська Л.Д. Світовий досвід становлення університетської автономії й самоврядування[Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/Portal/soc_gum/ppmb/texts/2008-03/08zldasm.pdf.

5. Касьянов Г. Университетська автономія: складова громадянського суспільства // Дзеркало тижня. - № 31 (559) 13 - 19 серпня 2005 р.
6. Вербицкая Л., Касевич В. Институциональная автономия и проблема управления в высшем образовании [Электронный ресурс]. - Режим доступа: www.vovr.ru/?set=content&mc=5).
7. Волосникова Л.М. О принципе академической автономии [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://elar.usu.ru/bitstream/1234.56789/765/1/UM-2005-05-07.pdf> и др.
8. *Болонський процес: Документи / Укладачі: З.І. Тимошенко, А.М. Грехов, Ю.А. Гапон, Ю.І. Палеха.* – К.: Вид-во Європ. Ун-ту, 2006. – 169 с.
9. Бухарестская декларация этических ценностей и принципов высшего образования в Европе [Электронный ресурс]. - Режим доступа: www.aha.ru/~moscow64/educational_book.
10. Рекомендация о статусе преподавательских кадров высших учебных заведений (По результатам 29-ой сессии Генеральной конференции Организации Объединённых наций по вопросам образования, науки и культуры. - Париж, 21 октября – 12 ноября 1997 г. [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://un.by/f/file/Recommendations.pdf>.
11. Предварительное издание Рекомендация 1762 (2006) «Академическая свобода и университетская автономия» [Электронный ресурс]. - Режим доступа: http://www.coe.int/T/r/Parliamentary_Assembly/%5bRussian_documents.
12. К Европейскому пространству высшего образования: откликаясь на вызовы глобализированного мира. Лондонское коммюнике министров высшего образования. 18 май 2007 г. [Электронный ресурс]. - Режим доступа: www.rudn.ru/index.php?pagec=285.
13. *Болонський процес: Документи / Укладачі: З.І. Тимошенко, А.М. Грехов, Ю.А. Гапон, Ю.І. Палеха.* – К.: Вид-во Європ. Ун-ту, 2006. – 169 с. 7. Рекомендация о статусе преподавательских кадров высших учебных заведений (По результатам 29-ой сессии Генеральной конференции Организации Объединённых наций по вопросам образования, науки и культуры. - Париж, 21 октября – 12 ноября 1997 г. [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://un.by/f/file/Recommendations.pdf>.
14. «Про організацію вивчення гуманітарних дисциплін за вільним вибором студента». Наказ МОН України № 642 від 09.07.2009 р.
15. Бухарестская декларация этических ценностей и принципов высшего образования в Европе [Электронный ресурс]. - Режим доступа: www.aha.ru/~moscow64/educational_book.
16. Предварительное издание Рекомендации 1762 (2006) «Академическая свобода и университетская автономия» [Электронный ресурс]. - Режим доступа: http://www.coe.int/T/r/Parliamentary_Assembly/%5bRussian_documents.
17. Выгодная свобода. Продуктивны автономные вузы [Электронный ресурс]. - Режим доступа: http://www.opes.ru/docs.aspx?id=389&ob_no=88387.
18. Постанова Кабінету міністрів України «Питання Київського національного університету імені Тараса Шевченка» від 29 липня 2009 р. № 795 [Электронный ресурс]. - Режим доступа:
19. <http://www.kmu.gov.ua/kmu/control/npd/search>.

В статье раскрывается содержание понятий «университетская автономия» и «академическая свобода» как ценностей гражданского общества. Данная статья является попыткой определить зависимость уровня автономии академической свободы университетов с их производительностью и значимость этих ценностей гражданского общества высшей школы.

Ключевые слова: академическая свобода, академическая ответственность, Болонский процесс, гражданское общество, университетская автономия.

The article discloses the content of the notions university autonomy and academic freedom as values of civil society. This article is an attempt to define dependence of the level of autonomy of academic freedom of universities with their productivity and meaningfulness of these values of civil society of higher school.

Key words: academic freedom, academic responsibility, Bologna process, civil society, university autonomy.

Рашидов С.Ф. – кандидат філософських наук, доцент кафедри педагогіки Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (м. Луганськ, Україна)

Рецензент – доктор педагогічних наук професор Є.А. Зеленов

УДК 37.015.31 : 796.012.265

РИТМ В КОНТЕКСТЕ СПОРТИВНО ОРИЕНТИРОВАННОГО ФИЗИЧЕСКОГО ВОСПИТАНИЯ

Т.Т. Ротерс

В статье автор определила теоретические и методологические основы взаимосвязи ритма и спортивно-ориентированного физического воспитания, а именно: ритм – качественные характеристики физических упражнений; ритм – психолого-педагогические основы спортивных занятий; ритм – синергия физического и эстетического воспитания в процессе выполнения различных физических упражнений под музыку.

Ключевые слова: спортивно-ориентированное физическое воспитание, синергия, ритм, ощущение ритма, физическое воспитание, эстетическое воспитание, музыкально-ритмическая деятельность, интерес, эмоции, чувства.